

Risicofactoren bij pesten

Karen van Rooijen

www.nji.nl

September 2011

Onderstaande tekst gaat over de factoren die een rol kunnen spelen bij het ontstaan van pesten. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen factoren die te maken hebben met kenmerken van kinderen zelf, zowel van slachtoffers als van daders, en factoren uit de omgeving.

1. Kindfactoren

In de beschrijving van de kindfactoren die het risico op pesten vergroten, wordt een onderscheid gemaakt tussen kenmerken van het slachtoffer en kenmerken van de dader.

1.1 Kenmerken slachtoffer

Volgens Olweus (1994, 2003) is het een misvatting dat jeugdigen met overgewicht, een andere etnische achtergrond, een dialect of accent een groter risico lopen om gepest te worden. Hij geeft aan dat jeugdigen die gepest worden over het algemeen bepaalde persoonlijkheidskenmerken hebben in combinatie met fysieke zwakte of in meer algemene zin afwijken van de 'norm'. Hij onderscheidt twee typen jeugdigen die vaak slachtoffer van pesten zijn: het passieve, onderdanige slachtoffer en het provocatieve slachtoffer, oftewel het slachtoffer dat tevens dader is.

Het passieve, onderdanige slachtoffer wordt volgens Olweus gekenmerkt door een angstig reactiepatroon, bij jongens gecombineerd met fysieke zwakte. Zo'n 80 tot 85 procent van de jeugdigen die gepest worden valt hier volgens Olweus onder. Zij zijn vaak angstiger, onzekerder, gevoeliger en stiller en hebben gebrekkigere sociale vaardigheden dan leeftijdsgenoten, met name op het punt van de assertiviteit. Ook hebben zij een negatief beeld van zichzelf en een gebrekkig zelfvertrouwen. Daarnaast hebben zij vaak geen of weinig goede vrienden en voelen zij zich eenzaam. Jongens die gepest worden zijn met name op de basisschool vaak kleiner dan leeftijdsgenoten of zien er 'zwakker' uit. Volgens Olweus geven jeugdigen met deze kenmerken het signaal af dat ze een makkelijk doelwit zijn van wie daders geen represailles hoeven te verwachten (Olweus, 1994; Stassenberger, 2007; Rigby, 2003; Griffin & Gross, 2004; Powell & Lad, 2010). Overigens is het lastig om tussen dergelijke kenmerken een oorzakelijk verband vast te stellen omdat onzekerheid of angstgevoelens ook veroorzaakt of versterkt kunnen worden door het pesten.

Een kleinere groep slachtoffers bestaat uit de provocatieve slachtoffers voor wie een combinatie van zowel angstige als agressieve reactiepatronen kenmerkend is (Olweus, 1994). Deze groep heeft naast enkele of alle kenmerken van het passieve, onderdanige slachtoffer meestal een opvliegender karakter - 'hot temper' - en de vaak niet erg effectieve neiging terug te vechten als ze aangevallen worden. Deze jeugdigen zijn vaak hyperactief en rusteloos en hebben moeite zich te concentreren. Ook zijn zij

dikwijls onhandig en onvolwassen. Zij kunnen ergernis bij anderen oproepen, zowel bij volwassenen als andere kinderen, en pesten zelf ook jeugdigen die zwakker zijn dan zichzelf. Zij kunnen dan ook zowel dader als slachtoffer zijn (Olweus, 1994; Griffin & Gross, 2004; Powell & Lad, 2010).

De twee onderscheiden subgroepen zijn volgens Olweus (1994) de groepen die het meest gepest worden. Daarop bestaan echter ook uitzonderingen. Zo lopen bijvoorbeeld homofiele of lesbische jeugdigen zonder bovengenoemde persoonlijkheidskenmerken op zich al een groter risico om gepest te worden (Lyznicki, McCaffree & Robinowitz, 2004).

Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor (2006, in: Kiriakidis & Kavoura, 2010) onderzochten kenmerken die gerelateerd zijn aan cyberpesten. Zij vonden dat jongeren eerder online gepest werden als zij dit zelf ook deden, als zij ook gepest werden in andere settings (bijvoorbeeld op school) en als zij zware sociale problemen hadden. Jongeren die internet gebruikten voor sociale contacten, bijvoorbeeld via chat of bloggen hadden ook meer kans om online gepest te worden.

Uit onderzoek komt de suggestie naar voren dat pesten leeftijd- en seksegerelateerd is. Wat precies het verband is tussen leeftijd en pesten is echter niet goed duidelijk. Terwijl pesten vaak met de leeftijd toeneemt, daalt onder leerlingen die deelnamen aan het Health Behaviour in School-aged Children, het HBSC-onderzoek, het percentage dat zegt gepest te zijn juist met de leeftijd. Pestweb, een hulplijn voor kinderen, ouders en leerkrachten die te maken hebben met pesten, kreeg in 2010 de meeste meldingen (bellen, chat en mail) van kinderen tussen de 10 en 14 jaar. Ook Pelligrini & Long (2002) vonden een piek in het pestgedrag bij de overgang naar de middelbare school; het moment waarop de sociale hiërarchie moet worden bepaald (Vandebosch, 2006).

Cyberpesten lijkt vooral voor te komen bij oudere adolescenten en minder bij jongere adolescenten. Het beperkte onderzoek naar online pesten maakt het echter lastig om dit soort conclusies te trekken (Kiriakidis & Kavoura, 2010).

Tussen de seksen worden significante verschillen in pesten gevonden. Zo lijken jongens vaker slachtoffer, maar ook vaker dader te zijn dan meisjes. Jongens krijgen bovendien meer te maken met direct fysiek en verbaal pesten, terwijl meisjes meer te maken krijgen met sociale, relationele en indirecte vormen van pesten zoals uitsluiting en roddelen (Vandebosch, 2006; Griffin & Gross, 2004; Powell & Lad, 2010). Deze bevindingen worden niet in elk onderzoek gerepliceerd. Zo kwam uit een grootschalig nationaal onderzoek onder 1065 preadolescenten naar voren dat jongens vaker zowel dader als slachtoffer - het provocatieve slachtoffer - zijn. In tegenstelling tot veel ander onderzoek vonden zij echter dat meisjes een grotere kans hebben dan jongens om slachtoffer van pesten te worden (Veenstra, Lindenberg, Oldehinkel, De Winter, Verhulst & Ormel, 2005).

1.2 Daderkenmerken

Typische daders zijn volgens Olweus (1994) jeugdigen met een agressief reactiepatroon, bij jongens gecombineerd met fysieke kracht.

Volgens Olweus (1994) is agressie tegenover leeftijdsgenoten een veelvoorkomend kenmerk van daders. Daders zijn vaak ook agressief tegenover leraren, ouders en broertjes of zusjes. Over het algemeen hebben daders volgens Olweus een positievere houding tegenover geweld en het toepassen van geweld dan leeftijdsgenoten. Ook zijn ze vaak impulsief en hebben ze een sterke behoefte om

anderen te domineren of van anderen te winnen. Een ander kenmerk van typische daders is dat zij vaak weinig empathie voor hun slachtoffers hebben. Zij zijn niet goed in staat om de emoties van anderen te begrijpen en te waarderen. Ook voelen zij dikwijls weinig verantwoordelijkheid voor hun daden. Daarnaast zijn daders over het algemeen minder geliefd bij leeftijdsgenoten dan jeugdigen die niet bij pesten betrokken zijn. Dit geldt zowel voor daders als voor slachtoffers. (Scholte, Engels, Haselager & de Kemp, 2004; Veenstra et al., 2005). Hoewel daders van pesten niet erg geliefd zijn, lijken ze niet gemarginaliseerd te worden (Veenstra et al., 2005). Als de dader een jongen is, dan is deze fysiek vaak sterker dan leeftijdsgenoten, en met name sterker dan degenen die zij pesten. Olweus benadrukt dat, in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, agressieve pestende jongens diep van binnen niet angstig en onzeker zijn en ook geen gebrekkig zelfvertrouwen hebben (Olweus, 1994; Lyznicki et al., 2004; Veenstra et al., 2005).

Ybarra, Diener-West & Leaf (2007; in: Kiriakidis & Kavoura, 2010) vonden dat 'cyberbullies' vaker psychosociale problemen hadden (o.a. middelenmisbruik). Maar ook dat zij zelf vaak slachtoffer en/of dader waren van 'offline' pesten, dat zij meer relationele, fysieke en seksuele agressie lieten zien, vaker omgingen met delinquente leeftijdsgenoten, sneller boos reageerden, een slechtere emotionele band hadden met hun ouders en dat hun ouders minder toezicht hielden dan bij jeugdigen die niet aan cyberpesten deden.

2. Omgevingsfactoren

Naast factoren in de jeugdige zelf zijn er ook factoren in de omgeving die pestgedrag of gepest worden in de hand kunnen werken. Deze zijn onder meer te vinden in het gezin, de vriendengroep, op school en in de media.

2.1 Gezinskenmerken

Jongens die slachtoffer van pesten zijn, hebben vaak een opvallend hechte band met hun moeders. De moeders van meisjes die slachtoffer van pesten worden, zijn daarentegen vaak meer vijandig dan overbeschermend. Kinderen die gepest worden door oudere broers of zussen hebben een grotere kans om ook slachtoffer van anderen te worden (Stassen Berger, 2007; Powell & Lad, 2010).

Pesten kan een imitatie zijn van agressie die kinderen thuis ervaren. Zo kunnen kinderen van verbale of fysieke mishandeling tijdens de opvoeding leren dat agressie en geweld effectieve en gepaste manieren zijn om een doel te bereiken. Veel kinderen die pesten zijn mishandeld door een ouder of zijn getuige geweest van mishandeling door een ouder van een broertje of zusje. Daarnaast kunnen een gebrekkige betrokkenheid van ouders, afwijzing en verwaarlozing, evenals een gebrekkig toezicht de kans vergroten dat kinderen gaan pesten (Lyznicki et al., 2004; Griffin & Gross, 2004; Powell & Lad, 2010). Veenstra et al (2005) stelden bovendien vast dat jeugdigen die pesten vaak uit lagere sociale milieus komen.

In hun onderzoek onder 1065 preadolescenten constateerden Veenstra et al (2005) dat, in tegenstelling tot eerder onderzoek, opvoedingskenmerken als emotionele warmte, verwerping en overbescherming geen invloed hadden op pesten. Mogelijk hebben opvoedingskenmerken meer invloed op pesten in de vroege kindertijd dan in de preadolescentie.

2.2 Leeftijdsgenoten en vriendengroep

De vriendengroep van een jeugdige kan een belangrijke rol spelen bij het ontstaan en het in stand houden van pesten. Tussen de aanwezigheid van een vriendengroep die toekijkt en het voortduren van pesten bestaat een positief verband. Als omstanders niet optreden tegen het pestgedrag kan dit het gedrag versterken doordat de dader denkt dat zij het pesten goedkeuren. Leeftijdsgenoten kunnen een beschermende werking hebben, wanneer zij vriendschap sluiten met of opkomen voor het kind dat gepest wordt (Lyznicki et al., 2004).

2.3 Kenmerken van de school

De kans op pesten en agressief gedrag is groter op scholen met een laag moreel onder het personeel, een groot verloop onder leerkrachten, geen duidelijke gedragsregels, inconsistente disciplineringsmethoden, een slechte organisatie, gering toezicht en een gebrek aan individuele benadering van jeugdigen. Wanneer pesten door leerkrachten genegeerd wordt of wanneer niet consistent ingegrepen wordt, kan het gedrag versterkt worden. Door een sfeer te creëren waarin harmonie en respect centraal staan en waarin pesten en ander agressief gedrag niet getolereerd worden kan het pesten worden omgevormd in socialer gedrag (Lyznicki et al., 2004).

2.4 Media

Het zien van agressief gedrag op televisie kan bij sommige kinderen en adolescenten verband houden met agressie. Mogelijk is deze invloed sterker voor jeugdigen met emotionele, gedragsmatige of leerproblemen of met problemen in het beheersen van impulsen. Naar de invloed van media op pesten zijn echter nog geen studies verricht (Lyznicki et al., 2004).

3. Bronnen

Griffin, R.S. & Gross, A.M. (2004). 'Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 379-400.

Kiriakidis, S.P. & Kavoura, A. (2010). Cyberbullying. A review of the literature on harassment through the internet and other electronic means. *Family & Community's Health*, 33 (2), 82-93.

Lyznicki, J.M., McCaffree, M.A., Robinowitz, C.B. (2004). Childhood bullying: implications for physicians. *American Family Physician*, 70 (9), 1723-1728.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell.

Olweus, D. (1994). Bullying at school. Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program. In: *Aggressive Behavior: Current Perspectives*, L.R. Huesmann.

Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60 (6), 12-17.

Pellegrini, A.D., Bartini, M. & Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91, 216-224.

Powell, M.D. & Ladd, L.D. (2010). Bullying: A Review of the Literature and

Implications for Family Therapists. *The American Journal of Family Therapy*, 38 (3), 189-206.

Rigby, K. (2003). Addressing bullying in schools: theory and practice. *Trends and Issues in crime and criminal justice*, 259, 1-6.

Scholte, R., Engels, R. Haselager, G. & Kemp, R. de (2004). Stabiliteit in pesten en gepest worden: associaties met sociaal functioneren op de basisschool en middelbare school. *Pedagogiek*, 24 (2), 171-186.

Stassen Berger, K. (2007). Update on bullying at school: science forgotten? *Developmental Review*, 27, 90-126.

Vandebosch, H., Cleemput, K. van, Mortelmans, D., Walrave, M. (2006). *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, studie in opdracht van het viWTA, Brussel.

Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., de Winter, A. F., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2005). Pesten. Over daders, slachtoffers, dader/slachtoffers en niet-betrokken leerlingen. *Kind en Adolescent*, 26 (3), 305-317.

www.pestweb.nl

Ybarra, M.L., Diener-West, M., Leaf, P.J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.

Ybarra, M.L., Mitchell, K.J., Wolak, J., Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics*, 118, 1169-1177.